

Izvorni tekst privilegije - prevod

Mi Marija Terezija po milosti božjoj carica - udova Rimljana, kraljica Mađarske, Češke, Dalmacije, Hrvatske itd., itd., ovim obaveštavamo i objavljujemo svakome koga se tiče: kako mi, pošto smo duboko u duši razmislili kolika je korist kraljevima i kneževima od okupljenog naroda u jednom gradu ili jednom političkom telu, - kakva bogatstva, kao potrebna spona svakog vremena, koja proizlazi iz sloge zajedničkog građanskog življenja, što je najčvršći oslonac sigurnosti u svakoj državi, i omogućuje nadu u razvoj, kakve koristi proističu iz olakšanja trgovine i obrta za Kralja i narod, potpomognut izgradnjom gradova i proširenjem njihovih privilegija, prerogativa i olakšica; lako smo se dali ubediti da davanjem ovakvih koncesija, izgradnjom i proširenjem gradova unosnim koristima u sopstvenom interesu, pošto stari mudraci uče da je grad ipak zajednica izgrađena tako da ljudi međusobno slični mogu na najbolji način zajedno živeti. A prirodu, dvorišta, kuće i ulice izmislili su tako da, uz čuvanje ljudi samih, ljudsko društvo može živeti zajedno ne samo po uzajamnoj navici, upravo vezom milosrđa zauvek vezani nego i ubeđeni u uzajamne dužnosti čovečanstva, pošto su skupovi ljudi pronađeni radi uzajamnih potreba; što ako ne bi bili zasnovani, ljudska sudbina bi se sastojala od najvećih teškoća i duševne tuge (koja je mati samoće); zato najrazboritiji kneževi, mudro proračunavajući javnu korist koja proističe iz povezanog ljudskog društva običavaju da takvim narodima ustupaju razne privilegije, da bi se pobrinuli za prenošenje širine njihovog besmrtnog imena do kasnih potomaka i sebi potčinjene narode uzdigli do opšte sreće (koja je mir i spokojstvo države) i u njoj ih, sa povećanjem blagostanja, ravnomerno održali; zato, pošto su nas naši verni građani i stanovnici privilegovanog komorskog grada Sent Marija (Szent Maria), smeštenog u Bačkoj županiji, ranije zvanog Szabatka, godine 1743. oslobođenog vojne uprave (pod koju je ranije potpadao), te u smislu otadžbinskih zakona, posebno člana 18 sa skupštine godine 1741.¹ stvarno, efektivno i u celini uključenog u nadležnost Kraljevstva i napred pomenute Bačke županije, a do sada posedovanog od strane naše državne blagajne, u njihovo zajedničko ime najponiznije molili da naš napred pomenuti privilegovani grad uzdignemo na stepen Slobodnog kraljevskog grada², i da primimo i ubrojimo među ostale gradove našeg kraljevstva Ugarske; dakle vraćajući se u duši na mnogobrojne i veoma korisne od nas milostivo primljene, službe i službene zasluge građana i stanovnika (ranije vojnika) našeg pomenutog privilegovanog grada Sent Marija, koje su isti stekli u toku više godina, kako onih blagostanja i mira, tako i nesretnog vremena unutrašnjih ratova i surovih ratova sa Turcima, naime u godinama 1737, 1738. i 1739. su kod Vidina, Mehadije³, Niša⁴ i Beograda⁵, ne bez velikih gubitaka u sopstvenim porodicama i odvođenja u surovo ropstvo, tako da je za otkup takvih zatvorenika morala biti isplaćena suma od 16 hiljada forinti, a dali su i kola sa zapregom od 80 konja i 100 volova radi prevoza na razdaljinu od 18 milja iz Futoga u Temišvar brašna za račun carsko-kraljevske vojske, uz štetu po vlastitu ekonomiju, osim toga, kad je carsko-kraljevskim konjima nedostajalo krme, da bi posvedočili svoj žar, ovi građani i stanovnici vojnog mesta Szabatka su, bez ikakvog obračunavanja od strane državne blagajne, predali seno koje su sami pokosili i preneli ga sa 600 konja u Kanjižu na obalu Tise; takođe su godine 1739. i 1740, kada je baš u gradu Somboru harala zarazna bolest, poslali 600 fizičkih radnika radi rušenja beogradskih zidina i izdržavali ih šest meseci o svom trošku koji je iznosio 36 hiljada forinti, ujedno su pak napred rečene godine 1739. o svom naoružanju, odelu i trošku, osim hleba iz

carsko-kraljevskih magazina, poslali dve satnije⁶ (centurio) vojske, jednu konjičku i jednu pešadijsku, radi ugušenja pobune Vlaha (Rumuna) u Temišvarskom okrugu (districtu), koliko je god bilo u njihovoj moći, snagama i mogućnostima, sa naročitim nastojanjem, brigom i marljivošću prema svetoj kruni našeg kraljevstva, najplemenitijim mađarskim kraljevima, slavne uspomene precima našim, uzvišenom domu našem, prilikom prošlih vrlo teških ratova iz 1741. i 1742. godine⁷ dali su četiri satnije vojnika, dve konjičke i isto toliko pešadijskih, snabdevenih oružjem, odelom i ostalim potrebama iz sopstvene kase, osim što je od dana pokreta dobijala pomoć od naše vojne blagajne, te su odmah sledeće 1743. godine, kada su sa svih strana plamteli ratovi, za račun tada od tribuna Mencela uspostavljenih slobodnih satnija 114, a za korišćenje mađarske konjičke regimente Feštetića 36, svega dakle 150 konja besplatno i dobrovoljno posudili i efektivno priveli, te takođe za milostivo dodeljenje privilegije uplatili dvanaest hiljada forinti u naš najviši Bankarski vojni ured i u drugim našim potrebama veće troškove brzo doprineli i pokazali se i posvedočili u javnim poslovima, na različitim mestima i u različito vreme, stalno i vatreno, uz veliko prolivanje krvi i gubitak mnogih sugrađana svojih, da su nama verni i korisni građani Otadžbine i vatreni pokretači opšteg dobra; radi većeg posvedočenja savetovanja koja duguju našem Kraljevskom Veličanstvu i stvarne ljubavi prema našim naslednim kraljevstvima i našoj vladavini, više najzad rukovođeni probom dobrovoljne poslušnosti, za napred pomenute javne potrebe rata nisu samo poslali veći broj vojnika-regruta i radi uvećanja broja naših vojnika u mađarskoj konjici priveli 100 za službu pogodnih i sposobnih konja, nego su i sumu od pet hiljada redovnih (ordinariorum) zlatnika na naše carsko-kraljevsko raspolaganje bez naknade, brzo i efektivno prepustili i isplatili; obećavajući da će i ubuduće pokazivati i neprekidno osvedočavati, u vremenu blagostanja i oskudice, istom vernom brzinom i naporom žrtvovanja (devotionis studio) kao naši verni podanici, korisni građani domovine i radnici na opštem dobru; odakle su i nas pokrenuli da im ukažemo našu posebnu kraljevsku milost i darežljivost; želeći zbog toga da građane i stanovnike ovog našeg privilegovanog komorskog grada učinimo sudeonicima naše kraljevske dobrote i darežljivosti, kako bi oni do svog kasnog potomstva iskusili svoju odanost i vernu službu, priznatom i nagrađenom od strane Našeg Veličanstva, i preko toga bi tim više privuklo njihovo potomstvo na zasluge za naš uzvišeni dom, krunu našeg kraljevstva Ugarske i opšte dobro te da to postigne bilo podsticano; dakle, kako zbog napred rečenog tako i zbog nesumnjive nade da će se naš privilegovani grad Sent Marija, inače već dobro naseljen, dobijanjem novih privilegija i uzdizanjem u red slobodnih kraljevskih gradova još više naseliti, čime će se povećati poreska osnovica za snošenje javnih tereta; trgovina i razmena, u ovim krajevima zapuštenim nepravdama vremena, a drugih strana retko napređuje, i stanovnici ovih krajeva prilikom svojih proizvoda koji nedostaju, zajedno sa drugima iz Bačke županije, uzimaju za svoje zajedničko tržište naše ranije osnovane slobodne kraljevske gradove, Sombor i Novi Sad, gde se mogu baviti i razvijati nesmetanu i zdravu trgovinu, svoje prirodne proizvode lakše prodati i dobiti priliku i olakšicu za zarađivanje novca (koji je glavni živac dobrog obavljanja ljudskih poslova); osim toga što ovi neprijatelju susedni krajevi budu više naseljeni, to će više biti od njih koristi u vreme turskih ratova (što Bog neka milostivo odvrati) radi vojske koja će se moći suprotstaviti neprijatelju i odbiti ga kao oslonac javnog i opšteg spasa celog Kraljevstva i susednih kraljevstava i provincija. Iz tih, dakle, razloga koji uzimaju u obzir opšte dobro i javnu korist, kao i da ceni zasluge pomenutih građana i stanovnika, celo

više puta pominjano mesto naše Sent Marija, smešteno (kao što je već rečeno) u Bačkoj županiji, punim svojim vladarskim autoritetom i moći, iz napred pomenutih razloga a silom zakonskog člana 17 iz 1687. godine, sa zemljama, pravima i privilegijama dole podrobnije nabrojanim, uzdignemo, učinimo i postavimo slobodnim kraljevskim gradom našeg najdražeg kraljevstva Ugarske, te da ga kooptiramo, primimo i pripišemo broju, skupu i redu drugih slobodnih kraljevskih gradova našeg pomenutog kraljevstva, u našem posedu, ukinuvši mu dosadašnje ime Sent Marija i davši mu, dodelivši i ustupivši, od sada i ubuduće, uvek i za večita vremena ime i naziv (titulum) slobodnog kraljevskog grada Marija Tereziopol potvrdivši po svome najboljem znanju i odlučivši u duši za ovaj slobodni kraljevski grad od sada i ubuduće:

Prvo: Slobodnom kraljevskom gradu Marija Tereziopol dozvoljeno je da koristi, uživa i raduje se svim opštim i pojedinačnim prerogativima, oprostima i privilegijama koje uživaju drugi slobodni kraljevski gradovi, kako na osnovu zakona kraljevstva tako po opšte prihvaćenom običaju; i da kao takav ulazi u četvrti stalež kraljevstva (quartum regni statum) sa pravom zasedanja i glasa, te se prema usvojenom običaju Kraljevstva uključuje u sledeća zasedanja Sabora na kojima se donose zakoni kraljevstva, a u buduća vremena će biti pozivan na generalna zasedanja Sabora uobičajenim kraljevskim dopisima i kao posed svete krune Kraljevstva nikog drugog nema da priznaje za zemaljskog gospodara osim zakonito krunisanih Kraljevskih Veličanstava te se od njih ne može odvojiti, prodati ili dati u zalog nikakvim ugovorom.

Drugo: Magistrat i građani ovoga grada, sabrani pod zajedničkim nazivom, u smislu zakona smatraju se pravim i nesumnjivim plemićem Kraljevstva; tako između drugih plemićkih prerogativa, što se tiče konkretno stvari, unesenih u Ugarsku za lične ili opšte potrebe ili iz nje iznesenih, one će uživati oprost od tridesetine; sami pak građani pojedinačno uzeti, po obrascu drugih slobodnih kraljevskih gradova i njihovih građana, snabdeveni potrebnom gradskom ispravom, biće ubuduće slobodni i izuzeti od plaćanja carine i poreza, ali ne i tridesetine; svoju će pak sigurnost na svakom mestu steći pomoću isprava grada, koje se izdaju putujućim građanima pod uobičajenim pečatom utisnutim u vosak, a treba da budu primljene na svakom mestu.⁸

Treće: Javne dažbine dužni su da predaju i podnose, ne drukčije nego i skupštinske takse, samo na isti način kao kod drugih slobodnih kraljevskih gradova; shodno tome svi pojedinci, bilo kojeg staleža i imovnog stanja, koji poseduju gradsko zemljište i koriste građanske povlastice, bez obzira na njihove plemićke, vojne ili komorske prerogative, treba da plaćaju odgovarajuće poreze prema njihovom zemljištu i beneficijama u okviru ovoga grada, te da podnose i druge javne terete i da u pogledu ovog zemljišta i građanskih povlastica priznaju gradsku nadležnost, izuzev kurijalnih poseda⁹ (ako u ovom gradu već takvi postoji), snabdevenih kraljevskim privilegijama i oprostima, te će tako u pogledu ovakvih kurijalnih poseda, koji uživaju kurijalnu slobodu, i prema tome plemićke prerogative, ostati i nadalje u okviru otadžbinskih zakona.

Četvrto: Za teritoriju ovoga grada smo dali, predali i poverili na stalno posedovanje i korišćenje celokupno i sve zemljište do sada posedovano od strane komorskih stanovnika ovoga mesta, sa sledećih dvanaest pustara i to: Čantavira, Verušića, Tompe, Ludoša, Zobnatice, Nagyfenya¹⁰, Vanteleka¹¹, Durđina, Bajmoka, Tavankuta, Šebešića i Kelebije, kao i potoke Jesenovac i Kireš i jezero Palić sa svojim pravim i starim međama

i granicama što pripadaju po svakoj osnovi povlasticama i koristima, kao i svim prihodima, posebno od krčme i klanice na ovoj teritoriji, u gradu ili van njega, kuvanje piva, pečenje rakije i cigala, kao i korist od pijaca i vašara, takse Jevreja¹² i drugih negrađana koji žive u gradu ili na njegovoj teritoriji, podizanje apoteka i radionica, sva najzad prava i nadležnosti što pripadaju zemaljskim gospodarima sa tim pravom i moći, kako bi ih Komora ili naša državna blagajna mogle posedovati i koristiti pomenutim našim građanima i stanovnicima našeg slobodnog kraljevskog grada Marija Tereziopola, i celoj njihovoj opštini u vezi s napred navedenom svakodnevnom vernom i korisnom službom, kako vojnom tako i političkom i u njoj stečenom svojim zaslugama, kao i za dvesta šezdeset i šest hiljada šest stotina šezdeset i šest forinti i četrdeset krajcara¹³ položenih u našu državnu blagajnu u roku od šest godina u odgovarajućim ratama, pod jemstvom naše državne blagajne, dok napred pomenuta suma u našu blagajnu (kao što je rečeno) ne bude položena, uz potrebu plaćanja svake godine kraljevskog poreza, koji smo do naše dalje plemenite odluke izričito utvrdili na hiljadu forinti godišnje, izričito objavi i

Peto: Grad mora, dužan je i obavezan ne samo da poveća broj svojih građana i stanovnika izrađivačima različitih rukotvorina i majstorima opšte korisnih zanata čisto katoličke vere, i da im besplatno dodeli i izdvoji zemljište izvan grada (pruživši im pomoć za zidanje kuće iz gradske blagajne [cassa domestica] uz obavezu postepenog povraćaja), nego i da dve pustare, dodeljene slobodnom kraljevskom gradu kao što je gore rečeno, naime Čantavir i Bajmok, o svom sopstvenom trošku što pre naseli¹⁴ odnosno pretvori u sela, podelivši ih na geometrijski izmerene kolonističke sesije (zemljišta); a pošto naseljavanje pustare bude potpuno završeno, treba da bude izvršen popis na sednici Magistrata pomenutog slobodnog kraljevskog grada od strane županije kojoj po pravu i običaju pripadaju i teže, te da se u jednakoj proporciji odbije od gradskih poreskih jedinica (porti); izrađen popis treba podneti preko našeg Ugarskog kraljevskog namesničkog veća radi najplemenitijeg pregleda i odobrenja; u međuvremenu pak, dok dve napred rečene pustare Čantavir i Bajmok ne budu efektivno naseljene i po uobičajenom redu i načinu podvrgnute opštim i javnim teretima, pomenuti grad će kao i do sada biti obavezan da sa svoje teritorije daje zapregu za županijske službenike (osim što vojne zaprege ostaju kao kod slobodnih gradova Sombora, Debrecina, Segedina i drugih snabdevenih dovoljnim i širokim pašnjacima), kao i da odgovarajuće učestvuje u unapređenju javne, odnosno naše najviše službe.

Šesto: Dozvoljavamo, osim toga i odobravamo opštini ovog našeg slobodnog kraljevskog grada da preko izabраних građana, kao i u slučaju drugih slobodnih kraljevskih gradova, slobodno izabere gradskog suca i dvanaest senatora za svoj Magistrat¹⁵, kao i druge za to sposobne činovnike i službenike grada, čisto između rimokatolika, na praznik svete Terezije koji pada 15. oktobra, prema zakonima otadžbine i običaju drugih slobodnih kraljevskih gradova, tako da na ovaj način zakonito izabrane magistratske ličnosti ostanu na svojim položajima, gradski sudac dve godine, a senatori do kraja života, da se ne mogu sa njih ukloniti bez našeg znanja i pristanka; koji mesni Magistrat će predmete što spadaju u nadležnost slobodnog kraljevskog grada suditi prema načinu i praksi drugih slobodnih kraljevskih gradova, prizivi pak u prizivnim predmetima koji se prednjim održavaju i raspravljaju dozvoljavaju se Magistratu našeg kraljevskog tavernikalnog suda¹⁶ radi zrelije revizije, s tim da se odluka sa celim procesom po usvojenom običaju onamo pošalje, ne drukčije.

Sedmo: Potvrđujemo pravo mača ovog našeg slobodnog kraljevskog grada, kao kriminalnu nadležnost prema svim prestupnicima uhvaćenim na njegovoj teritoriji, sa mogućnošću da radom zidara podignu stub srama i vešala, tome slično mogućnost suđenja u svim drugim koji se tiču kako opšteg položaja grada tako i ličnosti i građanskih poseda (fundus civiles), a na bilo koji način spadaju u nadležnost Magistrata. Osim toga

Osmo: Dozvoljavamo gradu i pravo patronata na taj način da mu uvek ostaje mogućnost postavljanja župnika kod rimokatoličkih građana i stanovnika; nasuprot tome, grčko-nesjedinjeni građani će se sami po svojim običajima postarati za svoje parohije, i snabdjeti ih neophodnim sredstvima za život. Uz to

Deveto: Napred pomenuti naš slobodni kraljevski grad Marija Tereziopol smo u potpunosti izuzeli i oslobodili od vojne i komorske nadležnosti, pod koje je do tada potpadao, tako da svi njegovi građani i ostali stanovnici, bilo koje narodnosti, staleža i imovnog stanja, ubuduće neće biti niukoliko zavisni od komandanata naših susednih tvrđava, ili drugih sadašnjih ili budućih vojnih komandanata ili njihovih potčinjenih, ni od naših komorskih činovnika u ovim krajevima, nego samo od mesnog Magistrata, te će mesni Magistrat imati stabilnu i slobodnim kraljevskim gradovima po zakonu pripadajuću nadležnost - kako u pogledu personalnih predmeta tako i u pogledu građanskih poseda na njegovoj teritoriji, osim onih koji su zakonima Kraljevstva izuzeti. Ništa manje.

Deseto: Isti građani i stanovnici ovoga grada, u kakvim bilo ratnim ili po javnu bezbednost opasnim prilikama moraju da se brinu za dužnu vernost i vernu saradnju sa komandantima susednih tvrđava ili za to vreme postavljenim našim vojnim komandantima i da - koliko do njih stoji - preduprede sve njima poznate opasne mahinacije i prevratničke i štetne zavere, te slične stvari momentalno otkriju, najzad sve ono što spada u poslušničku obavezu vernih podanika, a tiče se unutrašnjeg mira i sigurnosti, brzo, verno i temeljito izvrše, i još

Jedanaesto: opšte potrebe i razlog unutrašnje bezbednosti ovoga grada preporučuju da i ovaj grad bude okružen sto je pre moguće šancem¹⁷ s vremenom takođe i zidovima po uzoru na druge slobodne kraljevske gradove, kao i da se izgrade potrebne kapije i snabdeju stražom; stoga ovaj grad treba da se promišljeno brine, te će mu u tom cilju biti dozvoljeno da za čuvanje grada uvede pratioce (satellites), drukčije trabante ili pandure¹⁸, u tolikom broju koliko bude potrebno, kao i dobošara za objavljivanje oglasa i za slučaj požara, a pratioci su, snabdeveni neophodnim oružjem, sa sebi pretpostavljenim gradskim kapetanom koji se uvek bira između članova Magistrata, po običaju svedenom u svim drugim slobodnim kraljevskim gradovima, dužni da u toku noći obilaze grad i stražare radi suzbijanja zlonamernih i nemirnih ljudi i sprečavanja njihovih ekscesa.

Dvanaesto: Dozvoljava se ovom gradu i to da u slučajevima građana umrlih bez potomstva gradska blagajna nasledi njihove zemljišne posede i druga dobra, to jest da takvu imovinu slobodno preuzme i upotrebi na opštu korist;¹⁹ što se pak tiče pokretnih dobara izumrlih plemića i slobodnih ličnosti koje borave na gradskom zemljištu, kao i sva nasledna pokretna i nepokretna dobra na teritoriji ovoga grada onih plemića, slobodnih ličnosti i građana kojima je dokazano neverstvo ili zločin uvrede njegovog veličanstva, neposredno ih nasleđuje Kraljevska blagajna u smislu zakonskog člana 87. iz 1647. i 62.

iz 1715. godine, a ovakva građanska nasledstva potpadaju pod kraljevski prihod usled činjenica što ih davaoci poseduju po građanskom pravu. I budući da

Trinaesto: grčko-nesjedinjeni stanovnici srpske narodnosti koji se nalaze u Kraljevstvu i njemu pripojenim zemljama i uživaju stare carsko-kraljevske privilegije, godine 1743. plemenito potvrđene od strane našeg Veličanstva²⁰; zato neka grčko-nesjedinjeni stanovnici ovoga grada, ukoliko su se ovom privilegijom do sada koristili, utoliko prema njenom prvobitnom sadržaju i u smislu i ubuduće ostaju njeni korisnici. Odsada pak samo rimokatolici mogu dobiti pravo građanstva.

Četrnaesto: Dozvoljavamo plemenito pomenutom našem gradu Marija Tereziopolu da radi dobra i udobnosti kako svoje tako i susednih mesta služe, održavaju i imaju pijace i vašare, i to sedmične pijace svakog ponedeljka i osim toga tri godišnja vašara, prvi na Svetog Ivana Nepomuka 16. maja; drugi na dan koji neposredno sledi prazniku Rođenja Blažene Device Marije (Maloj Gospojini); a treći na dan koji neposredno sledi prazniku Svih Svetih, sa stočnim pijacama koje se održavaju pre i posle pomenutih dana, te svim pravima i privilegijama kao drugi naši slobodni kraljevski gradovi, a prihod i dobitak koji proističu iz njih da mogu da upotrebe za svoju javnu korist, izričito objavivši i to da, ukoliko dan predviđen za vašar ili pijacu padne u nedelju ili na praznik, u tom slučaju vašar ili pijaca treba da se održi na dan koji neposredno sledi, ali nikad u nedelju ili na praznik. Kada pak

Petnaesto: Napred pomenuti građani i stanovnici više puta pominjenog ovog našeg grada Marija Tereziopola mogu mirno, sigurno i neuznemiravano da se koriste, uživaju i raduju se svim napred pomenutim plemenitim koncesijama, slobodama i prerogativima, kao i drugim zajedničkim ostalim našim slobodnim kraljevskim gradovima a sadržanim u zakonima i uredbama Kraljevstva, u čemu im se ima ukloniti svaka zapreka i svaki povod za razmirice; protiv svakog pak ukinuća ili oslobođenja građanskih domova i zemljišta bez pristanka i uprkos suprotstavljanju opštine i bez kraljevske potvrde želimo da bude zajamčeno i određujemo izričitu zabranu da ukoliko neko želi da nekretnine, nasledem ili na neki drugi način, preda u vlasništvo stranaca ili crkvenih lica, taj mora ova dobra u roku od godinu dana (ukoliko u međuvremenu ne pribavi supruga i sudeonika građanskih prava i beneficija) prodati građanima, u protivnom do Magistrata stoji da mu takva dobra oduzme, pošto prvo bude izvršena procena i imaocu isplaćena cena.

Šesnaesto: Izričito želimo i izjavljujemo da municipijsko pravo i građanska nadležnost treba da budu pravi i bezbedni i da se u njih niko ne meša niti ih uznemirava; ni vojni, ni komorski, ni županijski naši činovnici ne mogu da mimo zakona i na teritoriji grada vrše bilo kakvu nadležnost, povedu postupak protiv građana ili čine druge akte iz nadležnosti u vezi s njima, ili da se umešaju ili ometaju Magistrat u sprovođenju krivičnog postupka na portama ili na drugom mestu; osim toga

Sedamnaesto: Kako pravedni za nepravedne i nekrivi za krive i ekscese prestupnika ne mogu ni na koji način biti pozivani na odgovornost ili uznemiravani; tako želimo i zapovedamo da građani i stanovnici ovoga grada budu zajemčeni i pošteđeni hapšenja i zadržavanja u ličnosti ili imovini za dugove drugih; takođe su slobodni od plaćanja bilo kakvih nameta, poreza, maltarine i tridesetine unutar granica Ugarskog kraljevstva i njemu pripojenih krajeva; kao i od povrede gostiju pozvanih u njihov dom, a osim magistratskih doznaka izuzeti su i od primanja vojnika, kvartira i gostoprinstva, pošto

tako traži stara privilegija naših slobodnih kraljevskih gradova, izričito objavivši i to

Osamnaesto: da ove povlastice, prava i privilegije prema zakonskom članu 29. sabora iz godine 1741.²¹ ne služe i ne pomažu druge nego naše stvarne podanike i sadašnje i buduće stanovnike napred pomenutog našeg grada (koji ubuduće, kao što je već rečeno, treba da budu samo rimokatolici).

Devetnaesto: Da bi se pak istakao večan i slavniji dokumenat naše kraljevske dobrote i milosti prema napred pomenutom gradu Marija Tereziopol i njegovim građanima i stanovnicima, te da bi, potpunije ukrašen dobročinstvima, jasnije padao u oči ljudima ne samo da potvrđujemo stari grb, kojim se nekad kao komorski grad koristio po našoj privilegiji, nego ga delimično proširujemo i ukrašavamo, te pristajemo na njegovo korišćenje za buduća i večita vremena u obliku koji sledi, kao i na korišćenje voska za pečačenje:

Štit u okrugloj ili sferičnoj figuri horizontalno presečen, u svom gornjem delu plav, koji sadrži Blaženu Devicu Mariju, obučenu u skerletnu tuniku ukrašenu pokrivačem ili velom, sa malim Isusom bez odeće, i svetom Terezijom - izabranom zaštitnicom napred pomenutog slobodnog kraljevskog grada Marija Tereziopol, koja gleda sa leve strane štita na desno, obučena u odoru kaluđerice - karmelićanke s glavom okićenom zlatnim oreolom (znakom svetosti), i primičući se levom stranom, a desnu pružajući prema Bogorodnoj Devici i njenom božanskom sinu - koji joj se pojavljuje iz nebeskih oblaka pružajući ruke kao da hoće da je zagrlji. Donji deo štita prikazuje zlatnog lava s dvokrakim repom bačenim iza leđa, koji je, preteći oštrim mačem, okrenut na desnu stranu. Ovaj štit ovenčava obična kruna; na njegovom spoljašnjem okviru nalazi se epigraf ili natpis: Pečat Slobodnog kraljevskog grada Marija Tereziopol. Uostalom, sve ovo se nalazi na početku ili zaglavlju ove plemenite diplome i vidi se jasnije predstavljeno očima posmatrača; odlučujemo pak, te po našem sigurnom znanju i rešene duše dozvoljavamo da građani, kućni gospodari i stanovnici pomenutog našeg slobodnog kraljevskog grada Marija Tereziopola, kao i njihovi potomci i naslednici, svaki i koji bilo svoj dopis, odaslat u njihovo zajedničko ime iz njihove sredine, pečate crvenim voskom na koji će biti utisnut ovakav pečat, i ovakvom pečatu u vosku napred pomenute boje, obešenom ili utisnutom na bilo koji dopis grada, daje se i mora se dati efektivna i nesumnjiva snaga i poverenja kao kod dopisa drugih naših slobodnih gradova na kojima se koristi pečat sa voskom iste boje.

Dvadeseto: sve napred rečeno odlučili smo pod tim naročitim uslovom da se napred pomenuti građani, stanovnici i kućni gospodari u svemu prilagode drugim našim slobodnim kraljevskim gradovima i uvek se čuvaju ljage i sramote nezahvalnosti i neverstva pod pretnjom gubitka ovih i drugih privilegija i sloboda i drugih zakonskih kazni, te da se sa svom verom, istrajnošću i vernošću trude da zasluže ovo značajno dobročinstvo i neobičnu našu milost i plemenitost doprinesenu od strane našeg Veličanstva i naših potomaka i naslednika, zakonitih kraljeva Ugarske, tako biramo, primamo i dopisujemo što se tiče svega i svačega pojedinačnog napred rečenog (bez štete po prava drugoga, a u prvom redu crkve božje) te radi sećanja i stalnog utvrđenja ovog predmeta izdajemo i ustupamo ovaj dokumenat overen našim tajnim velikim visećim pečatom (koji koristimo kao apostolska kraljica Ugarske) stanovnicima i građanima pomenutog našeg grada Marija Tereziopola za njih i njiove potomke i naslednike večito važeći, pod jemstvom naše kraljevske blagajne (kao što je napred rečeno). Dano iz ruku

našeg vernog, nama iskreno dragog, uglednog i uzvišenog grofa Franje Esterhazija de Galanta, stalnog župana u Fraknou, viteza Zlatnog runa i Velikog krsta apostolskog kralja Svetog Stefana, komornika, našeg sadašnjeg tajnog savetnika, velikog župana županije Mošonj, magistra naše Kraljevske kurije za kraljevinu Ugarske, kancelara našeg Ugarskog kraljevskog dvora i rečenog reda Svetog Stefana u našem nadvojvodskom gradu Beču dana 22. meseca januara leta gospodnjeg 1779, a naše vladavine nad Ugarskom, Češkom i drugim zemljama trideset i devete.

... kada sledeći nose visoka zvanja u našoj kraljevini Ugarskoj: prečasni, časni i u Hristu poštovani nadvojvoda svete rimske imperije grof Josip Baćanj, nadbiskup ostrogonski; grof Adam Patačić de Zajezda, nadbiskup metropolskih crkava kanonski sjedi njenih Kaloče i Bača; grof Franja Ziči Važonke rapski, grof Karlo Esteri de Galanta, jegarski biskup; grof Hristofor Migaci de Vol i Zonenturn, kardinal svete rimske crkve, nadvojvoda svete rimske imperije, namesnik biskupije Vac; Josip Galjuf zagrebački, Jovan Krstitelj Kabalini, senjski i modruški ili krbavski, Franjo Matija Krtica, bosanski ili đakovački i sremski Ladislav Kolonić de Kolengrad erdjski, Karlo Salbek sepeški, grof Franjo Bertold novosolinski, grof Antun Revai rozonski, Josip Bajzat vesprimski, Jovan Sili sabarski, Ignacije Nađ de Selje stonobiogradski, Mirko Kristović čanadski, Antun Zlatarić beogradski i smederevski, Nikola Stevan Jaklin, izabrani almizijski, buzinski grof Sigismund Keglevič, izabrani makarski, Đorđe Nunković, izabrani srpski, Josip Pete, izabrani driveski, Baron Mirko Perenji, izabrani bacenski biskupi koji božjim crkvama srećno upravljaju; nadalje, prečasni nadvojvoda Albert, Kraljevine Litavske i Poljske vojvoda, knez saksonski, namesnik naš u Kraljevini Ugarskoj; velečasni grof Đorđe Fekete de Galanta, sudac kraljevske kurije; Franja Nadašdi de Nadašd, večiti velmoža zemlje Fogaraš, ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije; grof Adam Baćanj, glavni tavernik; presvetli knez svete rimske imperije Nikola Esterhazi de Galanta, večiti grof Fraknoa i kapetan naše ugarske plemićke konjaničke čete, Franjo Esterhazi de Galanta, dvorski sudija; grof Jovan Nepomuk Kerestsegi Caki, kraljevski konjušnik; grof Jovan Nepomuk Erdedi de Monjorokerek, glavni komornik; grof Antun Karolji de Nađkarolj, glavni stolnik; Leopold Palfi de Erded, glavni vratar; grof Mirko Franja Ksaver Koler de Nađmanja, glavni peharnik našeg kraljevstva Ugarskog i Jovan Palfi de Erded, grof požunski, te ostali veliki župani i časnici spomenutog našeg kraljevstva Ugarskog.

MARIJA TEREZIJA s.r.

Beč, 22. januara 1779.

grof Franjo ESTERHAZI s.r.

Josip GASNER s.r.

Ova privilegija koju je najsvetlije visočanstvo blagoizvolilo izdati u Beču, tekuće 1779. godine na dan 22. januara i kojom je nama pripadajuću, nekada Sabatkom zvanu, sada Sent Marija nazivanu varoš pod imenom Marija Tereziopol, koje će ubuduće nositi, podiglo među slobodne i kraljevske gradove, pročitana i objavljena uz izjavljenu primedbu županijskog odvetnika da je grad dužan obezbediti, u smislu svoje date pismene izjave, kao i do sada pa i ubuduće uvek, i posle konačnog naseljavanja pustara Bajmok i Čantavir kolski prevoz za tranzitnu vojsku, županijske zvaničnike i njihove pratnje u svako vreme, i dužan je u županijsku blagajnu uplatiti istu svotu koju sada plaća i ubuduće, sve dok spomenute pustare ne budu potpuno naseljene, broj njihovih porti ne bude određen i oduzet od ukupnog broja porti, po kojem je porez na grad razrezan. U

pogledu oba zahteva izaslanici slobodnog i kraljevskog grada Marija Tereziopol su odmah izjavili žalbu.

od strane Franje KASONJIIA s.r.
zakletnika i glavnog beležnika spomenute plemenite županije Bač

Gašpar ULMER

Paleografsko-diplomatički prikaz

Gradskom privilegijom Subotice nazivamo onu ispravu kojom je kraljica Marija Terezija dana 22. januara 1779. godine dotadašnju privilegovanu komorsku varoš Sent Mariju (Szent Maria) pod novim imenom Marija Tereziopol (Maria Theresiopolis) proglasila slobodnim i kraljevski privilegovanim gradom (civitas).

Ova isprava predstavlja originalnu povelju, unikat koji je izdat u austrijskoj prestonici Beču - jer je vladarka i nadvojvodkinja Austrije, kako se to i navodi u samom uvodnom delu povelje, u intitulaciji, i raspolaže svim standardnim i specifičnim odlikama koje dokazuju njenu autentičnost.

Predmet povelje je pravni akt kojim suvereni vladar Suboticu iz nižeg javnopravnog položaja varoši ili trgovišta (oppidum) podiže na viši, na status SLOBODNOG i KRALJEVSKOG GRADA (libera regiaque civitas) i obezbeđuje joj novom položaju adekvatna prava, slobode i obaveze po feudalnom državnom pravu Ugarske.

Ranija privilegija Subotice izdata 7. maja 1743. nazvana je "prvom"; prema tome ova privilegija po redosledu izdavanja je druga. Nemamo podataka o renovaciji ove povelje; prepisa, međutim, bilo je dosta i ima ih i danas u arhivskom fondu Magistrata slobodnog kraljevskog grada. Povelja je prvi put objavljena javnim čitanjem pred Gradskim većem, Izabranom opštinom i narodom okupljenim u velikom broju 22. maja; zatim i na svečanosti elibertacije, održanoj 1. septembra 1779; u oba slučaja "uz objašnjenja na jeziku naroda". Čitanjem je objavljena i na sednici skupštine plemića (Congregatio) Bačke županije održane u Somboru 13. decembra iste godine. Povelja je zatim pohranjena - kao i prva - u arhivi grada, kasnije pak u "tajnoj arhivi". Privilegiju je prepisao u diplomatarij svog monografskog dela "Szabadka város története" (Istorija grada Subotice) Eden Dudaš (Dudás Ödön) 1879. godine i to je pohranjeno u Istorijskom arhivu. Posle Dudaša diplomu je koristio i objavio Ištvan Ivanji (Iványi István) u monografiji "Szabadka szabad királyi város története" (Istorija slobodnog kraljevskog grada Subotice) tom II, diplomatarij strana 42 (izdata u Subotici 1892. godine). Prevod na nemački jezik, izrađen već u doba izdavanja povelje ili nešto kasnije, nalazi se među spisima arhivskog fonda i nije publikovan. Srpskohrvatski prevod koji se ovde objavljuje je rad Mirjane Dimitrijević, na osnovu kojeg je izrađen mađarski prevod mr Janoša Doboša (Dobos János); oba prevoda je pregledao Gašpar Ulmer, arhivist u penziji, čiji je rad i naučni aparat priložen uz privilegiju.

Gradska privilegija Subotice je posle oslobođenja i osnivanja Gradskog muzeja prenetu u Muzej, odakle je vraćena u Istorijski arhiv 1968. godine, gde se čuva i danas u zbirci diploma pod signaturom F:164.9; u celini je fotokopirana (u boji) i reprodukovana (crno-belo), u cilju preventivne zaštite je mikrofilmovana, pa se samo izuzetno, po posebnom pismenom zahtevu izdaje na čitaoničko korišćenje.

Povelja je u obliku knjige, povezana u crvenu kožu dimenzija 26,5x35,5 (odnosno 25,5x34,5) cm; povez je na više mesta oštećen, tj. probušen od strane insekata. Na prednjoj (recto) kao i na zadnjoj (verso) strani samog kožnog poveza je utisnuta zlatna ornamentacija dimenzija 24,5x34,5 cm, širine 2,5 cm; ova ornamentacija se sastoji od geometrijskih i biljnih dekoracija. Unutar spoljnog pravougaonika nalazi se manji, dimenzije 14,5x25,0 cm, od dupliranih talasastih linija u uglovima sa trouglastom biljno-geometrijskom ornamentacijom, a u sredini pravougaonika pak stilizovani grbovni štit ovalnog oblika okružen biljnim elementima kvadratnog oblika dimenzije 6,5 cm

dijagonalno smešten. Na štitu je stilizovani dvorepni lav sa krunom na glavi okrenut nadesno, u jednoj šapi drži grb, u drugoj iznad ovog grba izdiže dvojni krst; prečnik štita je 3,5x3,0 cm. Cela ornamentacija u istovetnim razmerama ponovljena je na zadnjoj strani kožnog poveza. Na 3,5 cm od ivice, kako na prednjoj, tako i na zadnjoj strani poveza, nalaze se po dva zasecanja dužine 4,0 cm preko kojih je bila nekada provučena zelena svilena vrpca za zavezivanje povelje; ona međutim nedostaje.

Listina se sastoji od trideset pergamentskih listova (petnaest kvaderna) formata malog folija (25,5x34,5 cm) koji su povezani i spojeni zlatno-svilenom vrpcom provučenom kroz tri otvora skladno raspoređena na preklopnoj liniji kvaderna. Na nastavku vrpce pričvršćen je viseći pečat (sigillum pendens) u okrugloj, pozlaćenoj metalnoj kutiji prečnika 14,5 (14,0) cm. Pečat je utisnut u crveni pečatni vosak, autentičan je, dobro sačuvan sa grbovnim kružnim natpisom: "MARIA THERESIA D. G. ROM. IMP. VID. HUNG. BOH. DAL. CROA. SCLAV. BOSN. SERV. GAL. LOD. CUM. ET BULG. REGINA APOST. ARCH. AUST. DUX BURG. STYR. CAR. CARN. (spoljni red) M. PR. TRANS. MARCH. MORAV. DUX BRAB. LIMB. LUCEMB. GELD. WURT. SILES. MEDIOL. MANT. PARM. et PR. SVEV. COM. HABS. FLAND. TYR. HAN. GORITIAE etc." (unutrašnji red). Ispod carske krune je datum: "1769". Unutar natpisa je još jedan prsten u kojem je smešteno dvanaest grbova: šest sa leve, isto toliko sa desne strane dvoglavog carskog orla koji zauzima srediste grba, ali mu se vide samo dve glave, dva krila, dve kandže i repno peraje, jer mu je telo zaklonjeno velikim štitnim grbom kvadratnog oblika sa dve krune iznad grba u kojem je skladno raspoređeno 35 grbova; u samome središtu - u "srcu" -ovog kompleksnog grba je grb Kraljevine Ugarske sa krunom. U detaljniji heraldički opis grba ovde ne ulazimo.

Otvarajući korice kodeksa nailazimo na prvi - zaštitni - pergamentski list na kojem se, u gornjem desnom uglu, nalazi mali okrugli pečat Arhiva sa natpisom: "ISTORIJSKI ARHIV SUBOTICA"; pored pečata s leve strane grafitnom olovkom "dipl. 9." tj. arhivska signatura; levo, nešto niže nalazi se nepoznata signatura u zagradi: "(884.c.)" upisana plavom olovkom; dole u levom uglu nepoznata, zaokružena signatura 1532/3" običnom olovkom. U donjem desnom uglu je arhivska beleška "L:30" koja označava broj listova. Listovi su numerisani olovkom u gornjem desnom uglu - na ovom listu stoji broj 1. Na poleđini prvog lista - 1v - u levom uglu je već opisani okrugli pečat Arhiva. Prva strana drugog lista - 2r - je prazna. Na poleđini drugog lista - 2v - je ilustracija grbovnog pečata darovanog Subotici ovom poveljom, u originalnim bojama.

Grbovni pečat slobodnog kraljevskog grada Subotice smešten je u centralni deo bezokvirne ilustrativne kompozicije visine cca 31,5 i širine 21,5 cm. Prečnik samog grbovnog pečata je 12,0 cm. U belom kružnom prstenu, oivičenom tanko zlatnom bojom, crnim štampanim slovima je ispisano: SIGILLUM LIBERAE ET REGIAE CIVITATIS MARIA THERESIOPOLIS; u gornji deo ovog prstena prodire kruna sa pet krakova koja se nalazi iznad štitnog grba ornamentisanog zlatnim holenderima. Grbovnu sliku detaljno opisuje sam tekst povelje. Boje u grbu su oštećene. Prostor oko grba ispunjen je stilizovanim ukrasnim elementima i simboličkim likovima. Gore je heraldička minijatura od klasičnih stubova, prekrivena purpurnom draperijom sa zlatnim paspulom, a u sredini sa stilizovanim grbom Mađarske; s leve strane iznad pečatnog grba na belim oblacima je sveta Terezija, zaštitnica rada, u jednoj ruci joj je crni krst, u drugoj otvorena knjiga, dok se na desnoj strani nalazi stilizovani dvoglavni orao - simbol carske vlasti - na čijim plećima su ispisana zlatna slova "MT" sigla koja označava inicijale vladarke, auktora

povelje. Iza carskog orla i ispod draperija vidi se plavo nebo. U prostoru ispod pečatnog grba je mramorni postament, ukrašen girlandama braon boje koji drži sam pečatni grb; s desne strane postamenta je dubinski razmešteni pejzaž: iza arhitekturne dekoracije u veoma finoj minijaturi vidi se vodena površina (jezero?) na čijoj obali pastir čuva stoku; u pozadini je naselje sa crkvom, odnosno tornjem i kućama u braon boji, sasvim pozadi dižu se plavo-zelenkasti bregovi pokriveni šumom. Prostor s desne strane zatvara lik plemića u plavome mundiru sa crnim kalpakom i žutim čizmama, odelo mu je bogato ukrašeno srebrom i belim krznenim paspulom; dok levu ruku stavlja na kuk, u desnoj drži izvučeni mač. Prostor s leve strane zauzima ženska figura oko koje su simboli plodnosti i blagostanja: loza, snop, pčelinjak, ovce i ašov. Cela heraldička minijatura je veoma kvalitetna i živopisna.

Pisani tekst zauzima prostor od 3. do 30. lista voluma, među kojima se svojom bogatom zlatnom pleternom ornamentacijom posebno ističe prednja strana - recto - 3. lista. U veoma raskošnoj marginalnoj pleternoj ornamentaciji, uokvireno u pravougaonik dimenzije 16,0x11,5 cm, zlatnim kapitalnim slovima je ispisano ime auktora povelje: NOS MARIA THERESIA; isto su i linije iluminacije od zlata. Verso strana ovog lista - 3v - ornamentisana je na isti način, tekst se nastavlja u uokvirenom pravougaoniku istih dimenzija, s tim što je gornja ivica uz reč "DIVINA" zasenčena tankim vertikalnim crnim linijama, a sama slova su kurzivna kapitala; marginalna ornamentacija oko teksta ovde je - kao i u nastavku do kraja - izrađena crnom bojom. Ostale su reči od 2. do 11. reda, koliko ukupno ima redova na ovoj strani, minuskulna frakturna slova: početno je raskošno dekorisano čisto zlatno slovo, ostala pak zlatno-crna, podeljena u vertikalnom duktusu (pes); ovde su navedena imena zemalja koje pripadaju Mariji Tereziji kao apostolskom kralju. Na prednjoj strani 4. lista - 4r -, uz istovetnu okvirnu ornamentaciju, nalazimo opet istaknutu gornju ivicu - 1. red - u kojem je reč "ARCHIDUX" ispisana na isti način kao i reč "DIVINA" na prethodnoj strani; u nastavku pak ovde nalazimo još 13 redova. Ova slova su minuskulna kapitala kvadrata ispisana čistom zlatnom bojom: nabranje naslednih pokrajina od Austrije do Gorice. Na poledini 4v - linearna pleterna ornamentacija okvira je siromašnija, u samome okviru nema više istaknutog gornjeg reda već se nastavlja, slovima kao i na prethodnoj strani, nabranje titula auktora od 1. do 7. reda, gde se i završava kontinuirana primena zlatne boje završetkom nabranja titula skraćenicom "etc. etc." Od narednog 8. reda slova su ispisana malo nadesno nagnutom minuskulom izuzev prve reči: "MEMORIAE", koja je majuskulna, skroz do poslednjeg 15. reda crnom bojom. Ova crna boja i skladna humanistika minuskulna dominira na svim narednim stranama, dok broj redova na jednoj strani varira između 16 i 19. Naziv grada je u tekstu uvek istaknut zlatnom kvadratnom majuskulom (strane: 13r, 13v, 17v, 20r, 22v, 23v, 25v, 26v, 28r) raniji nazivi pak crnom kvadratnom majuskulom (SZENT MARIA = 6r, 7r, 11r, 12r, 12v i 13r; SZABATKA = 6r, 7v), kao i redni brojevi tačaka ispisani slovima (PRIMO-VIGESIMO) nazivi dvanaest pustara, potoka JESZENOVACZ ili KÖRÖS i jezera PALITTY. Osim ovih, velikim crnim slovima su istaknuti i nazivi boga (DEUS, JESULUS), Marije Device (23r), Krista (28v) crkve (27v), zemaljskih staleža (13v) i dr. Skraćenice su malobrojne i najčešće su nastavci -m i -um, -em, -am; zatim etc = et cetere, q ili -q = que, n = non, S.R.E. = Sancta Romana Ecclesia, S.R.I. = Sanctum Romanum Imperium. Rad skriptora i minijatora je minuciozan, raspored zlatne boje je skladan i logičan.

Diplomatička kompozicija povelje je konvencionalna i sastoji se od uvoda, korpusa i

završnog dela.

Uvod (protocollum) počinje intitulacijom (intitulatio) - imenovanjem izdavača (auctor): MI Marija Terezija - spojenom sa formulom poziva božanstva (devotio) - PO MILOSTI BOŽJOJ; zatim sledi nabranje titula tada već UDOVE CARICE IMPERIJE RIMSKE (što je već, stvarno, samo titula) u redu stroge konvencionalnosti, počev od naslednih zemalja u kojima ona nosi titulu apostolskog kralja, pa do malih istorijskih pokrajina i gradova čijih je naslovljena kneginja, grofica i sl. Inskripcija (inscriptio), odnosno adresa povelje je konvencionalna i uopštena: OVIM OBJAVLJUJEMO SVAKOME KOGA SE TIČE.

Korpus (corpus) počinje arengom, tj. izlaganjem opšte moralne misli o vladarima i podanicima, o primerima i poukama koje slede vladari u opštem interesu svojih naroda, o precima sadašnjeg vladara i njihovim zaslugama čiji primer sledi auktor povelje u želji da nagradi vernost i zasluge svojih podanika. Opšta moralna potka arenge prelazi u naraciju - koja sadrži uzroke učinjenog pravnog čina - sa jednostavnim obrtom: ZATO, POŠTO SU, pa sledi skoro taksativno i hronološko nabranje onih zasluga koje su neposrednije uticale na izdavanje privilegije: "... vraćajući se u duši na mnogobrojne i veoma korisne, od nas milostivo primljene, službe i službene zasluge građana i stanovnika (ranije vojnika) naše pomenute privilegovane varoši Szent Maria ..." Zasluge Subotičana izložene su taksativno i precizno počev od 1737. godine, zatim naracija prelazi na očekivane koristi za zemlju, vladara i narod koji će proisteći iz ovog pravnog čina pa dolazi najvažniji deo povelje: dispozicija (dispositio). Ona sadrži meritum pravnog čina: "Iz tih razloga ... sa zemljama, pravima i privilegijama dole podrobnije nabrojenim, UZDIGNIMO, UČINIMO I POSTAVIMO SLOBODNIM KRALJEVSKIM GRADOM ..." Ovde je istaknut čin davanja, tzv. "formula pertinetiarum", tj. šta sve uz taj status pripada: zemlje, prava i privilegije (cum terris, juribus et praerogativis). Sledi zatim nabranje i konkretizacija u 19 tačaka: novi status i nov naziv, plemićke privilegije u robnoj razmeni i prometu, obaveza gradske jurisdikcije za sve građane, pripojene pustare i ostala vlastelinska prava, poreska obaveza, obaveza naseljavanja rimokatolika i kolonizacija dve pustare (Bajmok i Čantavir), prava gradske samouprave, sudska prava, crkveni patronat, imunitet od županijskih i komorskih vlasti, obaveza vernosti i privrženosti Kraljevini i dinastiji, spoljna i unutrašnja zaštita mira i sigurnosti, pravo kaduciteta, privilegije i status građana srpske nacionalnosti, pravo održavanja nedeljnih i godišnjih sajмова, pravo prvokupa nekretnina u gradu od njegovih građana, zaštita građana od jurisdikcije drugih organa, oslobađanja od obaveze davanja kvartira, pravo korišćenja grbovnog pečata i njegov opis. U poslednjoj tački - dvadesetoj - dolaze zaključci (clausulae): za slučaj kršenja obaveza ili neverstva predviđa se sankcija (sanctio) i preti se gubljenjem svih poveljom stečenih prava i privilegija (clausula derogativa). Na kraju korpusa u koroboraciji (corroboratio) auktor navodi da će ovu povelju overiti tajnim velikim pečatom, koji Marija Terezija kao kraljica Ugarske koristi.

U završnom delu (eshatocollum) se navodi da je povelja izdata pod garancijom kraljevskog fiska (clausula evictionis) rukom kancelara Franje Esterhazija (Eszterhazy Franciscus). U datiranju (datatio) se navodi mesto i datum izdavanja povelje uz navođenje imena većeg broja crkvenih i svetovnih veledostojnika (series dignitatum) što je imalo preventivnu ulogu za slučaj eventualnog falsifikovanja povelje, Pored kalendarske datacije "u godini Gospodnjeg" povelja navodi i godinu vladanja kraljice (39). Eshatokol zaključuju potpisi (subscriptiones) Marije Terezije (levo), Franje

Esterhazija i Josipa Gasnera, službenika kancelarije (desno, niže).

Privilegija nema oznake upisa u registar Ugarske kraljevske dvorske kancelarije; na poslednjoj (30v) strani je zabeleška Franje Kasonja (Kászony Franciscus) o objavljivanju povelje na kongregaciji Bačke županije u Somboru. Kako je već rečeno, povelja se dugo čuvala u arhivi grada, zatim, posle izgradnje nove gradske kuće 1828. godine, u posebno izdvojenoj i obezbeđenoj "tajnoj arhivi". Osnovano je pretpostaviti da se za vreme mađarske revolucije, početkom 1849. godine i ova privilegija našla u odabranoj arhivskoj građi koja je u cilju zaštite od ratnih opasnosti u dva sanduka prebačena u Segedin, odakle je vraćena u Suboticu sredinom aprila iste godine.

Društveno-ekonomske okolnosti koje su uslovile izdavanje ove privilegije prikazane su u radovima lokalne istoriografije, pre svega u citiranoj monografiji Ivanjija (Szabadka szabad királyi város története. I. deo, Szabadka, 1886, str. 238-291), koja se u nastavcima objavljuje u srpskohrvatskom prevodu u prilogu publikacije Društvene organizacije Monografija Subotice PRO MEMORIA, zato u njihovo razmatranje ovde nećemo ulaziti.

Gradskom privilegijom Subotica je potpuno oslobođena dominacije feudalno-plemićke županije i Ugarske kraljevske dvorske komore; postala je vlasnikom zemlje i svih njenih koristi, a u odnosu na svoja kolonizirana naselja - Bajmok i Čantavir - feudalni vlastelin. Građansko-posednička vladajuća klasa postigla je svoj cilj: autonomiju u političkom, ekonomskom i sudskom poslovanju na teritoriji grada. Novim statusom grada nastavlja se već ranije započeti snažan ekonomski, politički i kulturni razvitak, integracija Subotice u četvrti stalež Mađarske koji u prvoj polovini XIX veka postaje najznačajniji oslonac epohe reformi, građansko-kapitalističkog preobražaja zemlje.

mr Janoš DOBOŠ